

Artpool: ellenzéki gyűjtemény állami múzeumba

Rányomták a bélyegüket

Kiállítani kiállítóhely nélkül, eseményeket szervezni engedély nélkül – a Kádár-kor alternatív művészeinek ma már szinte elképzelhetetlen trükkjei is megismerhetők egy különös archívumból.

KLANICZAY JÚLIA ÉS GALÁNTAI GYÖRGY 1980-BAN AZ „HOMMAGE A VERA MUHINA” PERFORMANCE-ON, ILLETVE A MŰVÉSBÉLYEGZŐ-KIÁLLÍTÁS. Minden lehet művészet

ARTPOOL / GALÁNTAI GYÖRGY

KEVÉS OLYAN HELY VOLT a Kádár-rendszer közepe táján, ahol legalább valamiféle szűk nyilvánosság elé léphettek a magyar neoavangárd túrt, de inkább tiltott művészei. 1970-től Galántai György képzőművész Balatonboglári Kápolnaműterme volt az egyik legfontosabb fórum, ahol láthatók voltak a happeningek – a közönség bevonására épülő „élő-művészeti” megnyilvánulások – és a fogalmi, gondolati tényezőt előtérbe helyező konceptuális művészet. „A koncept magyar változata, az ellehetetlenített művészek »mentőötlet-művészete« a maga eszköztelenségével, furcsaságával és kommunikációs ügyességével nem igényel kiállítóteret, engedélyt, nincs műfaja, a független szerveződés minden elképzelhető területén előfordulhat, ellenőrizhetetlenül” – írta Galántai 2008-ban a Fluxus East kiállítás katalógusában. Mindezt azért érdemes felidézni, mert a nem mindennapi történetből nem mindennapi gyűjtemény kerekedett, az Artpool Művészetkutató Központ. Mint a múlt hónap végén nyilvánossá vált, az évek

óta a fennmaradásáért küzdő Artpool a Szépművészeti Múzeumhoz kerül.

Az őspanperformance-oknak teret adó, deszakralizált balatonboglári kápolnát a belügyi szervek néhány röpké év elteltével, 1973-ban hatósági úton bezárták. Szélesebb körben erről azt lehetett tudni, amit a Népszabadság 1973 decemberében Happening a kriptában címmel közölt a nemrég elhunyt bűnügyi riporter, Szabó László tollából. „Többről van már szó, mint csupán hóbortról: erkölcsstelenségről, izlésrombolásról, elleneséges magatartásról” – dörgött a pártlap. „Ne lóduljon neki tehát a képzelet – engedte szabadjárá az olvasók fantáziáját a szerző –, mert senki nem látott ott tömegszexet. Legfeljebb azt, hogy ugyanezek a lányok és fiúk, akik éjszaka egymás hegyén-hátán pihentek a kápolnában meg a kriptában, reggelente lejártak az utcai kúthoz, a főút mellé. És félmeztelenül mosakodtak.” Ennél súlyosabb baj lehetett az ellenséges magatartás: „talajt vesztett fiatalok, zavaros eszmék és a bűnözés találkozásából születik az a fajta züllés, amely anarchista, a szabadságról szóló frázi-

sokkal csinál »ideológiát« az ingyenességnek, a lumpen életformának”.

A happeningek és a háttér megismerhetők a Törvénytelen avangárd című kötetből, amelyet Sasvári Edit művészet-történész Galántai Györggyel és Klaniczay Júliával közösen írt. „Szabó László ármányosan érdeklődőként kereste fel lakását az akkor még igen naiv Galántait” – idézi fel Klaniczay a HVG-nek. A Kék Fény című bűnügyi televíziós műsor hírhedt műsorvezetőjének, a Népszabadság rovatvezetőjének nyilvános feljelentése súlyos támadás volt. Az ijedségre jellemző, hogy amikor Galántai ellen pert indítottak, védőügyvédje visszalépett, amint megismerte a tényállást.

Már a rendszerváltás után, egy rádióinterjúban Szabó László arról beszélt, hogy Galántainak a haja szála sem görbült, de ezt Klaniczay határozottan cáfolja, hiszen a folyamatban lévő „pénzes” munkáitól sorra megfosztották. A Művészeti Alapból ugyan, a döntésre hivatott művészek ellenállása miatt, nem sikerült kizáratni, de mind anyagilag, mind művészetiileg ellehetetlenítették. A kollégák és korábbi barátok nem mertek vele nyilvánosan találkozni, s ha többen gyűjtöttek is számára pénzt, „lelki elszigeteltségem ez nem segített”. Az éhenhalástól egy kisiparos mentette meg. Galántai kitanulta a szítanyomást, és évekig szítanyomóformák készítéséből tartotta fenn magát. Két évvel a kápolna bezárása után, mivel „csendben volt”, leállították a megfigyelését.

Az Artpool archívum ötlete a balatonboglári tanulságból született: „nyilvános helyet nem lehet működtetni”. A Klaniczay–Galántai-házaspár budai, Frankel Leó utcai otthonában 1979-től 1992-ig működött a műtremlakás-intézmény, amelyet az akkori körülmények közepette hatékonyabbnak, ugyanakkor teljesen be nem tilthatónak gondoltak. Galántai korabeli felfogása szerint az Artpool egy „avangárd művészeti archívum”, ami azt jelentette, hogy a társadalmi

▶ aktivitás új formáit keresi, eseményeket szervez, mindezt dokumentálja, archiválja és az információkat szabadon áramoltatja. Az archívum feladatát kezdetben így jelölték meg: „informálni a világot a magyarországi dolgokról, a világ pedig informáljon bennünket az ottani történeésekről”.

Ennek jegyében kapcsolódtak be a nemzetközi Poste Restante című mail-art kiállításba, amelyre Galántai ötszáz képeslapot küldött szét a világba. A mail-art a postai képeslapot és bélyeget művészi alkotásként használja a „kapcsolatművészethez”, ez pedig Galántainak éppen alkalmas eszköz volt a nemzetközi nyitásra. „Az, hogy sokan válaszolnak, elsősorban azon múlik, hogy »jó« üzenetet küldj magadról. A mail-art hálózatban való részvétel tehát alkotás” –

neoavantgárd fiatalnak rendezett kiállítást). Szerepel a jól dokumentált művészek között a ma leginkább a folyóba lőtt 1944-es áldozatokra emlékeztető Cipők a Duna-parton című műalkotásáról ismert Pauer Gyula és a nemrégiben életműtárlattal jelentkező Bak Imre festőművész is.

A Kádár-kori kiállításokhoz a kezdő inspirációt „a minden lehet művészet” elvét valló Robert Filliou francia fluxusművész adta (a többféle művészetet ötvöző fluxus leginkább a kísérleti színházhoz áll közel), aki egykoron azzal kereste fel Galántait, hogy állítsa ki egy munkáját a Fiatal Művészek Klubjában. Az FMK a tiltott és a túrt határmezsgyéjén lavírozó, a kor lázadó művészeit befogadó kultikus szellemi központ volt a pesti Andrassy úton. Itt rendezték

lehet című kiállítást viszont a megnyitó előtt pár órával betiltották. Ezekből a nem hivatalos, gyakran tiltott, máskor legfeljebb túrt tárlatokból, megmozdulásokból a rendszerváltásig tizennégy nagyobb szervezett az Artpool. Ezt Klaniczay, nem alaptalanul, „borzasztóan nagy számnak” tartja.

A rendszerváltáskor az egykori kádárista hivatalnokok – Klaniczay szavaival – helyezkedni kezdtek; azt hitték, elégtételt kell szolgáltatniuk. Galántainak például felajánlották, hogy visszaadják a kápolnát, és szóba került az Artpool elhelyezése a kommunisták Visegrádi utcai emlékműzeumának helyén. „1990 végére azonban kiderült, hogy senkinek nem lesz bántódása, már nem kell jó pontokat szerezni” – mondja Klaniczay. Az intézmény 1992 óta nonprofit szervezetként, alapítványi formában működik, mégpedig – talán némi elégtételként – abban a Liszt Ferenc téri irodában, amelyből az egykori Budapesti Képzőművészeti Igazgatóság többször betiltotta az Artpool rendezvényeit.

Az utóbbi évtizedben már nem politikai nyomás, hanem pénzügyi akadályozta a mervadó művészeti honlapot is működtető Artpool munkáját. A friss megoldás politikai pikantériáját az adja, hogy a függetlenségéhez konokul ragaszkodó alternatív intézmény most egyfajta sajátos államosításba menekül. Az ötletgazda nem más, mint Baán László, a Szépművészeti Múzeum főigazgatója (és újabban a Liget Budapest projekt miniszteri biztosa), aki a rendszerváltás óta ismeri Galántaiakat. A Nemzeti Bank Értéktár programja megvásárolta, majd letétként a Szépművészeti gyűjteményébe tette az Artpool 1965–1991 közötti anyagát. Az 1992 utáni anyagot az alapítók ajándékként adták a múzeumnak, amelynek önálló szervezeti egységként ők viszik tovább szellemi műhelyüket, Klaniczay Júlia vezetésével.

Baán terve szerint az Artpool 2018-tól a Liget Budapest projektben létrejövő Közép-európai Művészettörténeti Kutatóintézetben, a volt Szabolcs utcai kórház egy korhű szellemben felújított épületében működik tovább. „Egy romló állagú belvárosi bérlakásból hirtelen európai szintű infrastruktúrába kerülnek, ami a továbblépés eddig el nem képzelhető lehetőségét jelenti” – jósolja a múzeumigazgató. Bár az érintettek szerint világszerte példa nélküli, hogy egy ilyen nonprofit intézmény – profilját megtartva – állami múzeumba tagozódjon, Klaniczay is bizakodó: „Az anyag jó archívumi körülmények közé kerül, több munkatárs tud foglalkozni vele, ami nagy lehetőség.” ■

MARTON ÉVA

ARTPOOL / GALÁNTAI GYÖRGY

PIKNIK A BOGLÁRI KÁPOLNÁNÁL 1972-BEN, KÖZÉPEN FEHÉR INGBEN KORNIS MIHÁLY, MELLETTE PIROS TRIKÓBAN PAUER GYULA. *Erkölcstelenség, züllés, félmeztelen mosakodás*

summázta Galántai 1991-ben. Sűrű levelezése miatt az állambiztonság 1979-ben megint elkezdte megfigyelni, „Festő” fedőnévvel nyitottak róla dossziét.

Galántaiék nemcsak kiállításokat rendeztek, hanem megpróbáltak minden alternatív művészeti eseményt dokumentálni: magnóra vettek koncerteket, kerekasztal-beszélgetéseket, irodalmi esteket is. Ezek eredményeképpen ma az Artpoolban a kutatók nem kevesebb, mint 7500 művészről, számos csoportról és intézményről találhatnak másutt fellelhetetlen információkat, adalékokat. Megkerülhetetlen források tárháza az Artpool a most 74 éves Galántai György életműve mellett az avantgárd képzőművészet „pápája”, Erdély Miklós esetében is. Kutatható ott az Iparterv-csoport is (amely egy korszak neve lett az után, hogy 1968-ban Sinkovits Péter fiatal művészet-történész a nevezett irodaház aulájában 11

meg Küldött Művészet címmel – A hetvenes évek kultúrája című konferencia kísérőrendezvényeként – az első magyar mail-art kiállítást is. Némi furfangra mindegyik esetben szükség volt. 1982-ben szervezték meg, szintén az FMK-ban, a Mindenki mindenkivel című művészbélyegző-akciót. Történt mindez akkor, amikor hivatalos engedély nélkül nem volt szabad bélyegzőket gyártatni. Voltak, akik radírból készítették a magukét, volt, akinek a tervét svarcban csináltatta meg Galántai az állami bélyegzőkészítő műhelyben. A művek akkoriban kötelező előzsűritését pedig úgy kerülte ki, hogy – térbe lógatott bélyegzők segítségével – az alkotások helyben készültek. „Kis játékok voltak ezek, hogyan lehet tágítani a lehetőségeinket, kibújni a túrhetetlen szabályok alól” – idézi fel Klaniczay. 1984 elején, a kiállításról készült ügynökjelentések miatt azóta elhíresült Magyarország a tied